

METODOLOGICKÉ PROBLÉMY SYSTÉMOVÉHO PRÍSTUPU K VÝSKUMU SPOLOČNOSTI

KAROL HÁJEK, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

HÁJEK, K.: Methodological Problems of Systems Approach in Social Research. *Filozofia* 37, 1982, №. 4, p. 505—515

Contemporary methods of disciplines in social research cannot be considered to be optimally effective systems methods. Social sciences for their task to reproduce theoretically contemporary social changes must be equipped with consequential systems cognitive and applicative methods. Consequential systems research which grasps exhaustively in wide and depth the very principles of internal and external relevance of the totality of components of the whole is secured mostly by the team forms of internal cooperation of the competent disciplines of sciences.

It is necessary to form a real functional order in the structure of research procedures in the sphere of social sciences by the complex of disciplines of an interdisciplinary team. Effective methods of the systems structural-genetical approach to research tasks and to theoretical reproduction of objective regularities of the social development must be secured and worked out in an institutional way.

Každý stupeň spoločenského vývinu prináša vždy konkrétne premeny do fungovania štruktúry spoločnosti. Dotýkajú sa celého systému spoločenských vzťahov. Premeny funkcií jedného komponentu štruktúry sa vždy svojím spôsobom spájajú s premenami funkcií iného komponentu. V systémovom usporiadaní spoločnosti, ktorá plánuje vývinové premeny, nemožno preto ponechať živelnosti dynamiku funkčných spojení jej komponentov. Úlohy plánovania majú v praxi riadenia význam najmä v našom súčasnom úsilí o socialistické premeny. Takéto premeny sa rozhodujú formovaním nových vzťahov a komponentov v kvalitatívne sa meniacich princípoch organizácie spoločenskej štruktúry. Úspešne plánovať spoločenské premeny si tu nutne vyžaduje poznávať a prognózovať vývin podstatných vzťahov spoločnosti.

K plánovaniu sa preto prizývajú spoločenskovedné výskumy. Do centra záujmov spoločenskovedných výskumov sa dostávajú objektívne zákonité vzťahy dynamickej integrácie materiálnych a ideálnych sociálno-ekonomických, sociálno-politických, kultúrnych a iných zložiek štruktúry. Pretože subjektom vývinovej integrácie zložiek štruktúry je tu človek, získavajú zákonité premeny systému spoločnosti špecificky ideovo-politicky dotvárané stochastické prejavy. V materiáloch XVI. zjazdu KSC sa preto zdôrazňuje, že „prvoradá úlohu tu musí zohrať skvalitňovanie plánovania ako hlavného článku riadenia národného hospodárstva, upevnenie úlohy plánu na všetkých úrovniach“. (1, s. 27) Musí to byť plánovanie vo všetkých oblastiach spoločenského života na základe poznávania a spoľahlivého prognózovania premien.

Systémové usporiadanie štruktúry spoločnosti možno stručne cha-

rakterizovať základnými znakmi: po prvé je to dynamická integrácia funkčne prepojených komponentov štruktúry, po druhé je to špecificky organizačne fundovaná integrácia komponentov štruktúry, po tretie je to funkčná jednota komponentov celku s cieľovým správaním a schopnosťou samoregulácie a konečne po štvrté je to poriadok, v ktorom o vývinovej jednote totality komponentov celku rozhoduje človek. Funkcie človeka sa tu preto trvale spájajú s potrebami teoreticky zdôvodneného plánovania premien na báze systematického využívania vedy pri poznávaní zákonitostí vývinu spoločnosti.

Pravda, „napriek nesporným úspechom treba konštatovať, že tempo rozvoja a využívania vedy nezodpovedá potrebám ani možnostiam, ktoré máme. Málo sa zatiaľ urobilo pre koncentráciu síl na riešenie kľúčových otázok rozvoja našej spoločnosti.“ [1, s. 42] Dozrel preto čas položiť akcent na aktuálnu úlohu prestať so samotným konštatovaním významu a potrieb výskumu spoločnosti. Od konštatovania významu a potreby výskumu treba neodkladne prejsť ku konkrétnym formám uvedenia účinných metód výskumu zákonitostí vývinu socializmu. „K najdôležitejším úlohám v oblasti spoločenských vied bude v nastupujúcej päťročnici patriť výskum aktuálnych otázok výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti v Československu.“ [1, s. 43] S požiadavkou kvalitne a efektívne riešiť teoretické problémy rozvoja socialistickej spoločnosti sa takto spája zvlášť naliehavá úloha hľadať v systéme spoločenských vied potrebné účinné metodologické nástroje komplexného výskumu spoločnosti. V tejto súvislosti musí preto splniť osobitnú úlohu najmä proces optimalizácie metód poznania.

Úlohy výskumu zákonitostí vývinu spoločnosti možno charakterizovať ako náročné úlohy komplexného výskumu. Riešiť ich treba použitím primeraného, metodologicky vybaveného komplexu odborov vied. Súčasné metódy odborov spoločenskovedného výskumu nemožno považovať ani za náležité systémové, ani za optimálne efektívne komplexné metódy výskumu a teoretickej reprodukcie spoločenských premien. Pokúsime sa preto ukázať, že spoločenské vedy treba vybaviť účinnými, dôsledne systémovými teoreticko-poznávacími a prakticko-aplikačnými metódami. Vysvetlíme, prečo len dobre metodologicky zabezpečený medziodborový systémový výskum poskytuje spoľahlivé záruky maximálne pružne teoreticky vyjadriť zákonitosti výstavby rozvinutého socializmu.

V spojitosti s týmto musí komplex odborov spoločenských vied vykonať štyri základné, metodologicky významné úlohy:

1. Musí zabezpečiť zodpovednú kooperáciu metód odborov predovšetkým pre úlohy na pôde základného výskumu spoločnosti. Vo výsledkoch základného výskumu musia byť komplexne teoreticky vyjadrené nielen relevantné funkčné vzťahy komponentov vnútornej organizácie štruktúry spoločnosti. Výskum musí súčasne teoreticky uchopiť i konkrétne vonkajšie funkčné spojenia spoločnosti s celou mnohotvárnosťou

objektívnych determinánt štruktúry prírodno-historickej reality. Úlohy základného výskumu tu možno považovať za splnené až vybudovaním teoretického modelu spoločnosti, použiteľného na vysvetľovanie a programovanie vývinových premien relevantných funkcií komponentov v celostnej štruktúre spoločenského života.

2. Komplex odborov spoločenských vied musí pre ciele výskumu spoločnosti metodologicky zabezpečiť náležité efektívnu kooperáciu kompetentných metód i na pôde aplikovaného výskumu. Musí to byť kooperácia zainteresovaných odborov, ktorá v rovine aplikovaného výskumu poskytne teoretický materiál pre krátkodobé i dlhodobé prognózy, použiteľné pri plánovaní premien. Vo výsledkoch aplikovaného výskumu musí dostať prax riadenia konkrétny, bezprostredne aplikabilný teoretický model prognózy premien. Musí to byť primerane spoľahlivý teoretický model prognózy premien relevantných vzťahov štruktúry spoločnosti v jednotlivých etapách jej vývinu.

3. V spojitosti s naznačenými úlohami kooperácie je nutné na pôde základného i aplikovaného výskumu hľadať a uplatňovať efektívne spôsoby systémového prístupu k objektu poznávania a prognózovania metódou interdisciplinárneho výskumu. Možno ju nájsť práve vo vzájomne stimulatívnych, trvale vnútorných kooperatívnych spojeniach metód príslušného komplexu kompetentných odborov vied o spoločnosti. Sú to také špecificky určité integratívne spojenia odborov, ktoré dávajú funkčnosť metódam len v hraniciach systémového usporiadania ich štruktúry. Funkčnosť metód vied o spoločnosti sa tu určuje predovšetkým ich integráciou do príslušného funkčného celku. Funkčnosť sa v ňom rozhoduje zavedením systémových kooperatívnych spojení metód odborov v štruktúre interdisciplinárneho tímu.

4. Účinné nové funkcie tu môžu získať metódy odborov spoločenských vied len za predpokladu, že do štruktúry výskumného tímu sa zavedú potrebné konkrétne metodologické pravidlá korešpondencie. Musia to byť konkrétne organizačné pravidlá vedeckovýskumnej korešpondencie metód odborov pre rozdielne roviny a kroky v štruktúre výskumu od poznávania objektu až po aplikáciu výsledkov poznania. V komplexe odborov tímu musia vymedziť jednotlivým odborom príslušnú kompetenciu rozhodovať v daných teoreticko-poznávacích a prakticko-aplikačných operáciách pri prvotnom spracúvaní faktového materiálu i pri teoretickej generalizácii získaných empirických informácií. Musia to byť pravidlá funkčnej kooperácie odborov tímu v horizontálnej i vertikálnej rovine, t. j. pravidlá pre úlohy výskumu predmetnej oblasti metódami diferencovaných experimentálnych vied i pravidlá pre kooperáciu experimentálnych metód a metód filozofických vied. Jednotlivé empirické skúsenosti o vzťahoch štruktúry spoločnosti sa stávajú signifikantné len v takej miere, v akej sme schopní získať ich zavedením účinných pravidiel korešpondencie do procesu kooperácie odborov, integrovaných v in-

terdisciplinárnom tíme. Takto zabezpečené kooperatívne funkčné spojenia metód odborov tímu podstatne rozhodujú o efekte cieľovej aplikácie získaného teoretického materiálu.

Vieme, že tradičné metódy koordinácie výskumných úloh rozdielnych odborov vied síce tiež umožňujú svojím spôsobom spojiť diferencované úlohy odborov pre spoločný cieľ výskumu. Prednosti koordinácie sú v príslušnom organizačnom zabezpečení najmä synchronizácie a vzájomnej pomoci čiastkových úloh v súlade s daným projektom výskumu. Metóda koordinácie však nemôže zabezpečiť všetky nutné a najmä významné časopriestorové podmienky optimalizácie rozhodovacích procesov vo výskume.

Pri výskume, ktorého cieľom je tvorba teoretického obrazu spoločnosti a jej dynamickej integrácie s prírodnohistorickou realitou, nie sú dostatočne efektívne osobitne tradičné metódy koordinácie úloh základného a aplikovaného výskumu. Nevedú vždy k žiadúcim úspechom pri odovzdávaní výsledkov výskumu praxi. Metódy koordinácie konzervujú formy nežiadúcej izolácie funkcií základného a aplikovaného výskumu. Najmä v oblasti teoreticko-metodologického zabezpečovania vývinových premien spoločnosti ich treba považovať za prežitie. Za funkčné tu možno považovať len také spojenia základného a aplikovaného výskumu, v hraniciach ktorých kompetentné odbory získavajú potrebné podmienky vnútorne kooperovať a bezprostrednými stimulmi sa vzájomne posilňovať v snažení o maximálne rýchle odovzdávanie výsledkov výskumu praxi riadenia spoločnosti.

Meritórne rozhodujúce sú tu práve časopriestorové podmienky fungovania výskumného tímu. V náležite efektívnej podobe sa v ňom uplatňuje najmä metóda vnútornej kooperácie odborov interdisciplinárneho komplexu. Možno v ňom predovšetkým bezprostredne podľa povahy vznikajúcich a meniacich sa problémových situácií maximálne pružne voliť a v potrebnej miere bezprostredne prepájať metódy výskumu. Možno v ňom vskutku kolektívne a takto i efektívne rozhodovať teoretické problémy pri riešení danej výskumnej úlohy. „Kooperácia — napísal K. Marx — je taká forma práce, pri ktorej mnoho osôb pracuje plánovite a spoločne v tom istom pracovnom procese alebo v súvisiacich pracovných procesoch.“ [2, s. 364] No osobitný akcent tu položil na plánovitost a kolektívny prístup k pracovným úlohám. Vedú v kooperácii k zvyšovaniu efektívnosti najmä v dôsledku pôsobenia špecificky organizačnej spojitosti jednotlivcov v kolektíve.

Kooperáciu tu poznávame ako činnosť, ktorej štruktúra má svoju kolektívnu organizáciu. Predovšetkým ona syntetizuje a násobí výkonnosť jednotlivcov. V tejto organizácii posilňujú schopnosti a výkonnosť jednotlivcov mimoriadne účinné interné determinanty špecificky systémových komunikačných vzťahov pracovného tímu. Utvárajú sa v ňom optimálne podmienky vnútornej kooperácie, pri ktorej sa nutne integrujú

nielen nástroje poznania jednotlivých odborov tímu, ale i záujmy a ciele poznania u jednotlivcov kolektívu.

Uvádzajú sa tu do života také kooperatívne formy integrácie poznávacích i aplikačných metód kompetentných odborov spoločenských vied, pri ktorých sa bezprostredne a vnútorne zjednocujú analytické metódy odborov so syntetickými. Analytické metódy tu musia prenikať k povahe jednotlivých komponentov študovaného objektu a syntetické metódy musia vnikáť do princípov systémotvornej organizácie celostnej štruktúry objektu. Len v takej miere, v akej vieme analyticko-synteticky pristupovať k štúdiu poriadku funkčnej jednoty komponentov štruktúry spoločnosti, v takej miere sme schopní úspešne teoreticky vyjadriť jej zákonitosti vývinu a takto i prakticky podľa potrieb ovládať jej vývinové premeny.

V úsilí poznať organizáciu komponentov štruktúry spoločnosti preto nemožno stavať proti sebe metódy analýzy a syntézy. Tieto metódy, no najmä efektívnosť ich funkcií treba hľadať a využívať v ich jednote a vzájomnej podmienenosti. Funkčnosť im dáva ich integrácia a vnútorná kooperácia. Z toho vyplýva nezanedbateľná metodologická požiadavka na zefektívňovanie výskumných metód a kvalitu dosahovaných výsledkov výskumu v oblasti vied o spoločnosti. Je to aktuálna úloha utvárať a využívať maximálne účinné organizačné vzťahy integrácie analytických a syntetických metód odborov spoločenských vied v podobe výstavby a rozvoja interdisciplinárnych výskumných tímov.

Nespornou prednosťou integrácie výskumných metód v interdisciplinárnom tíme je predovšetkým to, že poskytuje optimálne podmienky na prekonávanie jednostranne analytického i jednostranne syntetického prístupu k objektu poznania. Práve v podmienkach interdisciplinárneho výskumu je reálne a vskutku zodpovedne možné uplatniť Marxovu dialektickú štruktúrno-genetickú metódu teoretického vyjadrenia zložitých štruktúr. V podmienkach dobre organizačne zabezpečenej integrácie kompetentných odborov možno v žiadúcej miere efektívne prepájať funkcie zainteresovaných induktívnych a deduktívnych metód. Možno tu maximálne pružne uplatniť metódu prístupu od konkrétneho k abstraktnému a naopak. Operatívne tu možno disponovať metódou indukcie a dedukcie, metódou empirického uchopenia objektu i metódou teoretickej reprodukcie podstatných vzťahov objektu. Výsledky použitia induktívnych metód pri empirickom zmocnení sa konkrétnych systémových vzťahov tu možno bezprostredne odovzdať na pôdu operácie deduktívnymi metódami pri teoretickej reprodukcii podstatných vzťahov štruktúry objektu.

Štruktúra systému spoločnosti sa utvára zo zložito prepojenej totality komponentov. Poznať zákonitosti vývinu spoločenského systému nemožno bez poznania funkčnej integrácie týchto komponentov. V poznávacom vzťahu k systému spoločnosti musí v tejto súvislosti zostávať trvale v centre pozornosti nielen jednota jej komponentov, ale súčasne

i diferencovanosť komponentov. Prítomnosťou diferencovaných komponentov v štruktúre spoločnosti sú objektívne zdôvodnené konkrétne úlohy analytického prístupu k štúdiu objektu poznania metódami diferencovaných odborov.

Ak im patrí úloha skúmať povahu jednotlivých zložiek štruktúry objektu, potom je nutné trvale rozvíjať diferencované analytické metódy všetkých odborov príslušného interdisciplinárneho tímu. Pravda, diferencované funkcie analytických metód treba v tíme používať v jednote so syntetickými metódami. Rozhodne tu nie je prípustná jednostranná redukovateľnosť metód. Jednostranné uplatňovanie samotných analytických metód je tu vo výraznom rozpore s požiadavkou systémového prístupu k objektu poznania. Predovšetkým preto, lebo systém objektu, to nikdy nie sú len samotné komponenty jeho štruktúry.

Súčasne však vieme, že ak sa jednotlivé systémy navzájom kvalitatívne odlišujú, je to nielen preto, lebo ich štruktúru tvoria rozdielne komponenty. Odlišujú sa i preto, lebo sú im vlastné špecificky rozdielne formy interakcie. Sú to spravidla komplikované formy vzájomného pôsobenia komponentov. Špecifickú rozdielnosť vzájomného pôsobenia komponentov v žiadnom prípade nemožno vysvetliť samotnou rozdielnosťou povahy komponentov štruktúry. Ich vzájomné pôsobenie vytvára špecificky určitú jednotu komponentov. Poznávame ju ako dynamickú formu ich integrácie či syntézy. Tieto integračné procesy tu fungujú ako zákonitosti štruktúry systému spoločnosti. Nikdy ich neutvára len jednoduchý mechanický súčet komponentov či suma komponentov štruktúry, ale vznikajú ako zákonitosti zložitej dynamickej interakcie celej totality komponentov štruktúry.

Systémový prístup k výskumu dialektiky zložitých spoločenských premien nemožno považovať za dôsledne komplexný, ak nepreniká vyčerpávajúco do šírky i do hĺbky k princípom celej totality vnútorných a vonkajších vzťahov komponentov štruktúry spoločnosti. Dôsledne komplexným a vyčerpávajúco do šírky i do hĺbky prenikajúcim k samotným princípom premien sa stáva systémový prístup až tam, kde je zabezpečená vskutku vnútorná kooperácia odborov vied. Len v rámci takejto vnútornej kooperácie odborov tímu je reálne očakávať, že v cykle teoreticko-poznávacích a prakticko-aplikačných procedúr sa primerane efektívne uplatní dôležitý faktor času a bezprostrednej vzájomne stimulatívnej pomoci metód. Skracovanie časových intervalov a vnútorná spolupráca v podmienkach medziodborovej kooperácie sa dnes stáva rozhodujúcou požiadavkou výskumu. Vo všetkých krokoch metód treba v tíme v rozdielnych rovinách výskumu riešiť komplexné teoretické problémy v súlade s požiadavkou racionálnosti a efektívnosti pri urýchlňovaní cyklu „výskum-využitie“.

Hľadanie a uplatňovanie efektívnych metód riešenia komplexných teoretických problémov výskumu sa dnes stáva čím ďalej tým viac závislé od maximálne rýchleho prenášania získaných výsledkov z jed-

ných odborov a rovín výskumu do iných odborov a rovín. V interdisciplinárnom tíme sa takto úloha maximálne rýchle odovzdávať výsledky výskumu do praxe riadenia spoločnosti spája s požiadavkou dôsledne uplatňovať metódu komplexného systémového prístupu k štúdiu objektu v horizontálnej i vertikálnej rovine.

Aké konkrétne metodologické závery z toho vyplývajú pre tvorbu teoretického obrazu spoločnosti v interdisciplinárnom tíme? Zastávame názor, že predovšetkým treba zabezpečiť, aby bol určený objekt výskumu a vybrané základné kroky metódy, ktorá zabezpečí spracovanie výsledkov výskumu:

1. Treba vymedziť hranice objektu (spoločnosti) ako systému v jeho dynamických funkčných spojeniach s nadradeným vyšším systémom (prírodou).

2. Rozlíšiť treba relevantné komponenty štruktúry objektu a ich vnútorné funkčné spojenia ako určujúce parciálne sféry výskumných záujmov pre jednotlivé odbory tímu.

3. Treba formulovať problém výskumu ako konkrétnu hypotézu o povahe skúmaných vzťahov objektu a rozhodnúť o výbere metód, ktoré budú vo výskume použité v diferencovaných krokoch komplexnej metódy interdisciplinárneho tímu.

4. V súlade s danou hypotézou treba vykonať výskum vo vnútornej kooperácii metód komplexu odborov a v takejto kooperácii i vyhodnotiť získané výsledky výskumu.

5. Treba usporiadať do objektu adekvátneho systému empirické informácie získané diferencovanými odbormi o vyčlenených parciálnych vzťahoch predmetu výskumu.

6. Zabezpečiť konečnú systemizáciu a teoretickú generalizáciu empirických poznatkov získaných o predmete výskumu metódami komplexu odborov interdisciplinárneho tímu, t. j. vykonať teoretickú systemizáciu a generalizáciu získaných informácií formuláciou teoretického modelu o danom objekte výskumu.

Doterajšia skúsenosť ukazuje, že tvorba teoretického obrazu o zákonitostiach vývinu spoločností, no najmä jeho efektívne prepojenie do praxe plánovania a prognózovania na pôde riadenia spoločenských premien predpokladá použitie viacúrovňového výskumu metódami kompetentného komplexu odborov tímu. Predpokladá sa v ňom použitie metód analýzy a syntézy vzťahov štruktúry spoločnosti v tíme, ktorý musí zabezpečiť najužšiu vnútornú kooperáciu odborov ekonómie, sociológie, psychológie i ostatných odborov spoločenských vied s ich experimentálnymi výskumnými technikami. Odbory špeciálnych vied o spoločnosti musia v tíme kooperovať s odbormi filozofie, metodológie a logiky a v neposlednom rade i so špecializovanými odbormi organizácie a riadenia takto:

1. Vnútorná kooperácia odborov ekonómie, sociológie, psychológie a iných špeciálnych vied o spoločnosti musí použitím metódy experi-

mentu vykonať úlohy základného výkumu podstatných vzťahov spoločností. Výskum poskytne prvotné empirické a teoretické generalizácie získaného nového faktového materiálu o vzťahoch štruktúry, fungovania a vývinu spoločnosti.

2. Do výskumu spoločnosti musia vstúpiť a vnútorne kooperovať so špeciálnymi vedami odbory filozofie, metodológie a logiky. Zabezpečia tu úlohy základného výkumu opretého o výsledky prvotných generalizácií, vykonaných experimentálnymi metódami. Odbory filozofie, metodológie a logiky tu zodpovedajú predovšetkým za druhotné syntetické generalizácie a teoretickú systemizáciu získaných nových informácií o zákonoch vývinu spoločností a jej dynamickej integrácie s prírodnohistorickou realitou. Výskum musí poskytnúť teoretický model prognózovania vývinu spoločnosti, použiteľný v praxi riadenia jej programových premien.

3. Osobitne náročné úlohy tu musí splniť aplikovaný výskum. Vykonávajú ho v kooperácii s ostatnými spoločenskovednými odbormi príslušné špecializované odbory organizácie a riadenia. Ich hlavnou úlohou je v konkrétnej podobe prepojiť získaný teoretický obraz spoločnosti na pôdu praxe jej riadenia. Vo výsledkoch aplikovaného výskumu odborov organizácie a riadenia musí dostať prax riadenia konkrétne aplikabilný materiál pre rozhodovacie procesy na pôde plánovania sledovaných premien spoločnosti.

Naznačili sme, že cieľovou funkciou teoretickej reprodukcie vývinových premien spoločnosti je prognózovanie a plánovanie rozvoja spoločnosti v súlade s cieľmi vyjadrenými v štátnom pláne rozvoja spoločnosti. Ak tu k úlohe tvorby teoretického obrazu štruktúry spoločnosti treba pristupovať ako k úlohe uchopiť objekt ako systém, potom sa požiadavka efektívnosti budovania i použitia teoretického obrazu spoločnosti pre prognózovanie a plánovanie premien spája s náročnými metodologickými úlohami. Je to hlavne metodologická úloha budovať vývojaschopné tímy kompetentných odborov vied o spoločnosti a v tímoch efektívne integrovať (adekvátne objektu výskumu) ich analytické a syntetické metódy.

V tejto súvislosti považujeme za potrebné pripomenúť, že pri výskume zákonitostí vývinu spoločnosti sa trvale do centra pozornosti dostávajú úlohy teoreticky vyjadriť zložitý systém stochastických funkčných spojení v totalite komponentov spoločenskej štruktúry. V dôsledku osobitnej zložitosti stochastickej zašifrovanosti kauzálnych závislostí v dynamike štruktúry spoločnosti orientujú sa metódy teoretickej reprodukcie spoločenských premien na dve relevantné oblasti štruktúry. „Najprv je to snaženie objaviť v spoločenskom živote také masové procesy a javy, ktoré sa vkladajú do pojmu >dlhých< štatistických radov, ale súčasne je to úsilie, ktoré sa buduje na predstave spoločenského systému ako celostného sociálneho >organizmu<“ s jeho špecifickými sociálno-politickými relevanciami. [3, s. 114—115]

V merite stochastických prejavov vo funkčných spojeniach komponentov spoločenskej štruktúry je preto na pôde interdisciplinárneho výskumu spoločnosti nutné pri plánovaní výskumu, rovnako ako i pri realizácii a uzatváraní výsledkov výskumu riešiť i konkrétne a trvale významné sociálno-politické problémy. V spojitosti s nimi programované zámery výskumu i praktická realizácia jeho výsledkov prenášajú ťažisko problematiky v konkrétnej (spravidla zložitej) spoločenskej situácii nevyhnutne od úloh analýzy k úlohám syntézy. Vyžaduje sa tu zodpovedný, skutočne komplexný systémový pohľad na politické vzťahy komponentov dynamickej štruktúry spoločenského života. Uchopiť celý komplex mnohostranne sociálno-politicky sprostredkovaných funkčných prepojení komponentov štruktúry spoločnosti predpokladá použiť tu i metódy limitne univerzálnej dialektickej analýzy a syntézy relevantných systémových vzťahov spoločenského života.

Pri dialektickej analýze a syntéze predmetných vzťahov sa v interdisciplinárnom tíme analytické metódy striedajú so syntetickými v horizontálnej i vertikálnej rovine. Dialektická analýza a syntéza musí vyjadriť mnohostranné spojenia všetkých relevantných zložiek štruktúry spoločnosti. Uchopiť musí jednak dynamiku prírodnohistorickej závislosti vývinu spoločnosti, ale súčasne i podstatné spojitosti zložiek vo vnútri štruktúry spoločnosti. Vyjadriť v nich musí trvale protirečivé funkčné spojenia ideálnych i materiálnych komponentov spoločnosti., ktorá prekonáva konkrétne progresívne vývinové premeny.

Poznať zákonitosti fungovania objektu možno preto len prenikaním do konkrétnych foriem integratívnej systémotvornej interakcie diferencovaných komponentov jeho štruktúry. Ani objaviť zákony fungovania spoločnosti nemožno bez objavov systémotvorných vzťahov integrácie komponentov jej štruktúry. V spojitosti s týmto zastávame názor, že v princípe systémotvorných vzťahov treba u objektu poznania na každom stupni jeho vývinu hľadať vždy predovšetkým konkrétne formy organizácie, usporiadania či poriadku integrácie komponentov. Výskum spoločností môže prenikať k zákonom jej fungovania práve len tam, kde sa podarí objaviť organizáciu vo vzťahoch funkčnej integrácie komponentov jej štruktúry.

Keď študujeme kvalitatívne premeny určitého systému, zisťujeme, že dochádza k nim vždy a všade len tak, že podstatne sa mení najprv poriadok, špecificky určitá organizácia vzájomného pôsobenia komponentov jeho štruktúry. Primárne práve premeny organizácie štruktúry sú v príčinnom vzťahu k premenám kvalitatívne určitého fungovania systému. Princípy konkrétnych premien objektívnych systémov na všetkých stupňoch vývinu ich štruktúr, to sú princípy premien ich organizácie funkčnej integrácie komponentov. Podčiarkujeme preto, že pri systémovom prístupe spoločenských vied k úlohám výskumu zákonitostí vývinu spoločnosti zohráva osobitnú metodologickú úlohu najmä objektu

adekvátna organizácia vnútornej jednoty analytických a syntetických metód kompetentných odborov. Do štruktúry výskumu musí vstúpiť taká organizácia kooperácie metód, ktorá je priradená poriadku v štruktúre objektu poznania. [4]

Regularita či poriadok funkčných spojení výskumných metód diferencovaných odborov, ich organizačné vzťahy integrácie dávajú štruktúre výskumu potrebné významné systémové spojenia. Funkčnosť metód v štruktúre systémového výskumu sa tvorí v príslušnej forme jeho poriadku, v organizácii funkčnej jednoty metód interdisciplinárneho komplexu kompetentných odborov tímu. E. Mirskij dokazuje, že „pri utváraní interdisciplinárneho komplexu odborov (analogicky i pri utváraní jeho predmetu) musíme klásť akcent na prvoradú úlohu, totiž na zjednotenie výskumných prostriedkov rôznych vedných disciplín pre výskum určitého fragmentu reality.“ [5, s. 26] Vstup jednotlivých metód do štruktúry zjednoteného výskumu tu musí mať podobu vstupu do systémového usporiadania štruktúry výskumu. Len v ňom získavajú výskumné metódy skutočne efektívne systémové funkcie. Výstupom metódy z príslušnej organizácie sa jej systémové funkcie strácajú. Poriadok štruktúry výskumu tu funguje ako podstatný vzťah efektívnosti systémového výskumu.

Je mimo každej pochybnosti, že i v merite efektívnosti systémových výskumov spoločnosti metódami odborov príslušných spoločenských vied patrí rozhodujúca funkcia poriadku alebo organizácií funkčných väzieb metód v štruktúre tímu. I tu je vývojaschopnosť systému metód odborov výskumného tímu alebo jeho funkčnosť podmienená jeho organizovanosťou. Osobitne funkčnosť výskumu v komplexe spoločenských odborov interdisciplinárneho tímu sa rozhoduje systémotvornou organizovanosťou jeho štruktúry. Vzniká preto naliehavá úloha hľadať a tvoriť tento funkčný systémový poriadok v štruktúre výskumných procedúr na pôde spoločenských vied. Objaviť ho treba i v komplexe odborov interdisciplinárneho tímu. Je treba uviesť a rozvinúť tu efektívne metódy systémového štruktúrno-genetického prístupu k úlohám výskumu a teoretickej reprodukcie objektívnych zákonitostí vývinu spoločnosti.

LITERATÚRA

1. Správa o činnosti strany, a vývoji spoločnosti od XV. zjazdu KSČ a ďalšie úlohy strany. XVI. zjazd KSČ, Dokumenty a materiály, Pravda, Bratislava 1981.
2. MARX, K.: Kapitál I. Bratislava 1967.
3. ČEPIKOV, M. G.: Integracija nauky. Moskva 1975.
4. HÁJEK, K.: K problému organizácie vedy. Filozofia 1978, č. 5; HÁJEK, K.: Metodologický výskum integračných procesov v spoločenských vedách, Filozofia 1981, č. 3
5. MIRSKIJ, E.: Utváření předmětu interdisciplinárního výskumu. Společenské vědy v SSSR 1981, č. 1.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА К ИССЛЕДОВАНИЮ ОБЩЕСТВА

Карол Гаек

Современные методы дисциплин общественнонаучного исследования нельзя считать оптимально эффективными системными методами. Общественные науки, имеющие своей задачей теоретическое воспроизводство современных общественных перемен, необходимо вооружить последовательно системными познавательными и прикладными методами. Последовательно системные исследования, которые исчерпывающим образом проникают в глубину и в ширину самих принципов внутренних и внешних значений тотальности компонентов целого, обеспечивают в первую очередь коллективные формы внутренней кооперации компетентных отраслей науки.

Это — кооперативные формы системной интеграции познавательных и прикладных методов, при которых аналитические методы непосредственно, внутреннефункционально сочетаются с синтетическими методами. Аналитические методы раскрывают характер отдельных компонентов изучаемого объекта, а синтетические вникают в принципы системообразовательной организации структуры объекта.

Создавать подлинно функциональный системный порядок в структуре исследовательских процедур на почве общественных наук следует именно в комплексе отраслей междисциплинарного коллектива. Необходимо организационно обеспечить и развивать эффективные методы системного структурно-генетического подхода к задачам исследования и теоретического воспроизводства объективных закономерностей развития общества.

METHODOLOGISCHE PROBLEME DES SYSTEMZUGANGS BEI DER ERFORSCHUNG DER GESELLSCHAFT

Karol Hájek

Die gegenwärtigen Methoden gesellschaftswissenschaftlicher Forschungsbereiche kann man nicht für optimal effektive Systemmethoden halten. Die Gesellschaftswissenschaften, denen die Aufgabe theoretischer Reproduktion gegenwärtiger gesellschaftlicher Veränderungen zukommt, müssen, über System-, Erkenntnis- und Applikationsmethoden verfügen. Die konsequente Systemforschung, die erschöpfend in die Tiefe und Breite zu den eigentlichen Prinzipien innerer und äusserer Relevanz der Komponentotalität der Ganzheit vordringt, wird vorzugsweise durch Arbeitsgruppenformen innerer Kooperation kompetenter wissenschaftlicher Fachbereiche gewährleistet.

Es sind kooperative Formen der Systemintegration von Erkenntnis- und Applikationsmethoden, bei denen sich analytische und synthetische Methoden unmittelbar, innerlich und funktionell verbinden. Die analytischen dringen zur Natur einzelner Komponenten des studierten Objekts vor und die synthetischen dringen in Prinzipien der systemblindenden Organisation der Objektsstruktur.

Eine wirklich funktionelle Systemordnung in der Struktur von Forschungsprozeduren im gesellschaftswissenschaftlichen Rahmen muss gerade im Komplex der Fachbereiche einer interdisziplinären Arbeitsgruppe eingeführt werden. Da ist es nötig, die effektiven Methoden des System- strukturell-genetischen Zuganges zu Forschungsaufgaben und theoretischer Reproduktion objektiver Gesetzmässigkeiten der Entwicklung der Gesellschaft zu Berücksichtigen.